

DIGITAL RIGHTS

Dimitrov D., Inbound.bg, dimitar.parvanov.dimitrov@gmail.com

Abstract: Democratic traditions incorporate the tradition of development and protection of civil rights. Their purpose is to protect individuals from the state and to guarantee free spaces in which they can participate in decision-making. At the same time new information technologies provide an opportunity for government and private organizations to carry out unthinkable complete control over individual citizens and society as well as to cut the already established rights. The next decade will be crucial in terms of whether modern information technology will be a step towards more freedom and democracy or total surveillance and loss of free public spaces.

Keywords: digital rights, copy right, transparency, access to information, public participation

ЦИФРОВИ ПРАВА

Димитър Димитров, Инбаунд.бг, dimitar.parvanov.dimitrov@gmail.com

Абстракт: Демократичната традиция съвместява в себе си традицията във формулирането и защитата на гражданските права. Тяхна цел е да защитават отделните граждани от държавата и да им гарантират свободни пространства, в които да могат да участват при вземането на решения. Същевременно новите информационни технологии дават шанс на правителствени и частни организации да осъществяват немислим доскоро пълен контрол над индивидуални граждани и цялото общество, както и да орязват вече утвърдени права. Следващото десетилетие ще е решаващо по отношение на това дали съвременните информационни технологии ще са стъпка към повече свободи и демократизация или към тотално следене и загуба на свободни обществени пространства.

Ключови думи: дигитални права, авторско право, прозрачност, достъп до информация, гражданско участие

Статията е предоставена от Проекта "Насърчаване на е-демократията в България с най-добър опит от Исландия", изпълняван от Българско сдружение за насърчаване на гражданската инициатива, Бургаски свободен университет и Международен институт за модерни медии - Рейкявик с финансовата подкрепа на Програмата за НПО на ФМ на Европейското икономическо пространство.

Увод

Хилядолетия наред знанието и технологиите са били използвани не за просвета, а за налагане на контрол и укрепване на властовите структури на деня. Това започва да се променя с печатната машина на Гутенберг и енциклопедията на Дидро и Д'Аламбер.

Днешните информационни технологии ни дават нов исторически шанс да задълбочим децентрализацията и демократизацията на знанието и комуникационните канали. Това е и фундаментална предпоставка за ефективна електронна демокрация, която дава реална възможност да се осъществи повече директна демокрация.

Същевременно новите информационни технологии дават шанс на правителствени и частни организации да осъществяват немислим доскоро пълен контрол над индивидуални граждани и цялото общество, както и да орызват вече утвърдени права.

Следващото десетилетие ще е решаващо по отношение на това дали съвременните информационни технологии ще са стъпка към повече свободи и демократизация или към тотално следене и загуба на свободни обществени пространства.

Цифрови права и как биват застрашени

Демократичната традиция съвместява в себе си традицията във формулирането и защитата на гражданските права. Тяна цел е да защитават отделните граждани от държавата и да им гарантират свободни пространства, в които да могат да участват при вземането на решения.

Същите тези права поне на теория съществуват и в интернет. Различните политики, които ги засягат, се групират под знаменателя „мрежови политики“.

Различното между традиционните граждански права и цифровите права се дължи на факта, че информационните технологии променят начина на общуване и функциониране на обществото, включително взаимоотношението между държавни институции и граждани. При тези процеси е важно в никакъв случай да не допускаме нашите граждански права да бъдат орязани с използване на новите технологии като извинение.

Същевременно навлизаме в период, в който частни фирми и организации могат да си позволят да извършват дейности, чийто мащаб досега е бил по силите само на държавни апарати. Това води до още по-голяма заплаха за нашите лични данни, личната ни сфера и свободата на словото.

Освен класическите граждански права, към цифровите права спадат и правата за достъп. Тук става дума за достъп до информация и достъп до технологиите и мрежите (най-вече интернет). Ако изхождаме от идеята, че обществената сфера във все по-голяма степен съществува електронно, то тогава достъпът до тази нова обществена сфера трябва да е подсигурен и гарантиран, точно както се гарантира достъпът до обществени пространства като градски площади и улици и правото на всеки да изкаже своето мнение или да демонстрира на тях.

Тук засягаме и правото за споделяне на информация. За всяко общество достъпът до информация и правото тя да бъде споделяна са фундаментални. Имаме например достъп до библиотеки и право да взимаме книги назаем или да покажем на наш приятел статия от вестника, който сме купили. Проблемът тук е, че в цифровия свят всяко отваряне на страница или документ и всяко споделяне създава копие. Това копие, следвайки класическото авторско право, е де юре нелегално и може да бъде преследвано от държавни институции и частни компании. В случая това води до риск от избирателно прилагане на законодателството с цел цензура на публичното пространство. Такива опити са ни известни за момента от Германия [1] и САЩ [2], но могат да бъдат прилагани навсякъде, като държавите с по-слаби съдебни и

правови рамки са по-рискови.

Ето няколко конкретни примера:

1. Авторско право и право на лично копие

Преди десетилетия на пазара излизат касетофони, даващи възможността да се записва музика от радиото и да се копират звукозаписи. Въпреки че и тогава това е незаконно, редица съдилища в Европа и Северна Америка се произнасят, че записите за лични и некомерсиални нужди са допустими. Така правото на лично копие, което може да се споделя със семейство и приятели става правна реалност.

Днес, с навлизането на интернет-пиратството, звукозаписните компании и филмовата индустрия притискат държавните органи да криминализират всякакво копиране, независимо от нуждите и целите. Също така развиват технологии, целящи да направят копирането технически невъзможно (DRM – digital rights management). Това води до правния абсурд, че заобикалянето на такива технологии е забранено, дори в ситуации, когато копирането е изрично позволено и тези технологии ни възпират да се възползваме от това наше право.

2. Събиране и контрол на лични данни

Всички ние имаме право на личен живот и навлизането в него е разрешено само на определени държавни органи и то само при специални случаи. Идеята всеки от нас да бъде следен по всяко време напомня за някои от най-мрачните епизоди на човешката история, но дори и тогава пълното проникване е било невъзможно поради технически и финансови причини.

Все по-голяма част от нашата комуникация и лична информация (примерно банкови преводи, здравни изследвания, университетски оценки) минават през интернет. Мрежата вече не е само въщи на настолния компютър, а е достъпна на мобилни телефони, часовници, хладилници и в колата. Цялата тази информация без големи разходи и много персонал може да бъде събирана и записвана. Това може да се прави еднакво от държавни органи и частни компании. Всъщност, всички доказателства, излезли наяве в последните години и цветущата търговия с лични данни показват недвусмислено, че това се случва. Още повече, изкупуването на малки, квартални и национални мрежи от големи телекомуникационни конгломерати водят до ситуацията, цялата информация на едно население да минава през малобройни възлови точки, а това улеснява и поевтинява събирането ѝ. На практика цялата тази дейност се държи, поради некомпетентност или нарочно, извън независим контрол. Записът на цялата налична информация се защитава от държавни правозащитни органи и частни фирми, въпреки че във „физическия“ свят това е немислимо и би предизвикало масови протести и безредици.

Харта на цифровите права

Основните теми на мрежовата политика са групирани и формулирани в *Харта на цифрови права* през 2014 г. от европейска асоциация на неправителствени организации, обединяваща 36 граждански групи и сдружения от 21 държави – European Digital Rights (EDRi). Хартата е

опит да се съберат на едно място всички важни проблеми, произхождащи от цифровизацията на живота ни. Разясненията на следващите страници следват структурата на този документ. [3], [4]

Прозрачност, достъп до информация и гражданско участие

Прозрачността е предпоставка за това, гражданите да могат да наблюдават, контролират и участват в управлението на държавата и обществената сфера.

Достъпът до документи е фундаментално право, записано в член 42 на Хартата на основните права на Европейския съюз. Съществува също така Закон за достъп до обществената информация на национално ниво в България. Въпреки това, държавните органи продължават да пазят документи в тайна, освен ако някой не ги изиска изрично чрез съд или личен контакт. Дори тогава чест рефлекс е запазването на документите в тайна колкото може по-дълго.

Какво може да се направи:

- Реформа на националния закон за достъп до обществена информация, променяща начина на публикуване на документи от „след запитване“ на „по подразбиране“;
- Реформа на Регламент 1049/2001, уреждащ ниво достъпа до обществената информация на ниво институции на Европейския съюз – и тук документите трябва да се публикуват по подразбиране;
- Ползване на отворени стандарти и формати, гарантиращи равния технически достъп до информацията;
- Застъпване за бази данни и портали, които да са лесно използвани. Често достъпът до документи е на теория даден, но системите се правят нарочно сложни за използване, което принуждава гражданите да инвестират повече време в такива процедури.

Защита на личните данни

Нерегламентираното и нецелесъобразното събиране на лични данни ни прави уязвими. Фактът, че всяка фирма, с която имаме контакт, може да си купи пълната информация за нашето минало, може да причини не само пазарни проблеми, но ефективно може да послужи на наши граждански или политически противници. Това води до автоматична автоцензура, която е убийствена за свободата на словото и изказването на лично мнение. Неприкосновеността на личния живот е фундаментално право. Едно неконтролирано събиране на лични данни от всеки води и до намаляване на доверието, което пречи икономическите ползи от събирането на данните да бъдат реализирани.

Какво може да се направи:

- Законодателство, даващо на гражданите суверенитет върху личните им данни. Всеки трябва да има право да знае какво се записва и как се използва и да може да спре тези практики по свое желание;
- Контролните агенции за защита на личните данни трябва да са напълно независими и да имат възможността да вземат директни мерки;
- Въвеждане на технологии, даващи на потребителя контрол върху личните данни.

Неограничен достъп до интернет и цифрови услуги

За да се издава вестник, са необходими следните неща: лиценз, печатница, дистрибуторска мрежа. Всичко това отпада в интернет. Всеки може да публикува и да споделя потенциално с всички други в мрежата – и това на практика е безплатно. Фактът, че всички ние можем да бъдем медии, носи в себе си потенциала да превърне едно пасивно общество, където да бъдеш чут струва много пари и изисква държавно одобрение под формата на лиценз, в едно децентрализирано такова, където информацията е на практика неконтролируема. Именно това, в комбинация с намаляващите приходи на традиционните медии, води до рефлексии от страна на правителства и фирми за „вкарване на ред“ в мрежата.

Принципът, че всеки има равен достъп до всички части на мрежата е фундаментален за интернет. Това го различава от т.нар. стари медии – телефон, радио, кабелна телевизия. Неограничено пространство, в което двама младежи в гараж някъде по света могат да конкурират глобален лидер с дълга история и финансов гръб. Проекти като YouTube и Уикипедия щяха да са немислими без неутралния интернет.

Какво може да се направи:

- Закон или директива за мрежовата неутралност, гарантираща, че интернет няма да се превърне в кабелна телевизия или телефон с различни пакети и цена на достъп спрямо региона;
- Гарантиране, че публикуването в интернет няма да бъде подложено на лицензиране, подобно на конвенционалните медии (регистрацията на блог като медия да не бъде задължително);
- Изграждането на любителски и групови мрежи в свободния честотен спектър трябва да бъде разрешено, за да се предотврати ефективно възможността за монополизиране на мрежата.

Авторско право

Авторското право има два основни проблема в цифровия свят:

1. Базирано е на бройката направени копия, а при информационните технологии всяко използване на материал означава направа на няколко копия. При отваряне на интернет изданието на вашия вестник, на практика се произвеждат поне три копия, дори без да го запаметите (на прокси сървъри, в мрежата и временната памет на вашия компютър). Това прави процеса де юре нелегален.

2. Базирано е на териториите на национални държави, докато интернет е глобална мрежа. Всяка държава има различни правила, практики и изключения в областта на авторското право. Дори и само в границите на Европа това води до нерешими проблеми. Ако чета информацията в България на немски потребител, качена на страница на испанска компания, хоствана на шведски сървър, чие законодателство трябва да се прилага?

Какво може да се направи:

- Хармонизиране на авторското право в ЕС, разширявани на изключенията;
- Дефиниране на термините „комерсиална употреба“ и „публична употреба“;
- Специфични изключения за частно, некомерсиално споделяне на информация.

Мерки за наблюдение

Подобно на събирането на лични данни, безконтролното наблюдение и шпиониране на личния ни живот от страна на държавни агенции става все по-лесно и по-евтино. Правото на лично пространство е универсално, но бива оръзвано в името на сигурността. Потенциалът за злоупотреба е огромен и действа отблъскващо по отношение на свободното мислене и знание. Всичките банкови данни на граждани от ЕС са директно достъпни за агенции за сигурност на САЩ, без дори да е нужно допълнително разрешение – има автоматична система. Телефонни обаждания, разговори в мрежата, кратки съобщения и електронна поща се запамяват и обменят съвсем автоматично от държавни агенции. Това води до създаването на една универсална и автоматична „държавна сигурност“.

Какво може да се направи:

- Отхвърляне на спогодби за автоматичен международен обмен на данни на граждани;
- Проникване в личното пространство трябва да е възможно само при основателно подозрение с разрешение от съда. Пълна забрана на масовото наблюдение на граждани.

Криптиране и онлайн анонимност

Има различни компютърни програми, кодиращи вашата комуникация в мрежата и маскиращи вашия физически адрес. Освен че правят вашата онлайн комуникация по-сигурна и ви предпазват от нежелани нападения, тези технологии усложняват също достъпа на държавни агенции и частни фирми до личната ви информация. Това води до опити такива системи да бъдат забранени по закон.

Забраната на технологии за криптиране в интернет със закон може да се сравнява с опит да се забрани заключването на входната врата, защото може някога, в определен случай, да има нужда от достъп до нея. Забраната на програми за анонимизация е все едно да задължите всеки да ходи по улицата с трите имена и домашния си адрес написан на челото. В интернет оставяме по подразбиране много повече следи, отколкото ходейки по площадите. Опитите да се забранят механизми за ограничаване на следите дава на държавните органи предимства с неясна ефективност, но с огромен потенциал за сериозно ограничаване на гражданските ни права.

Частно правоприлагане и правова държава

Все по-голяма част от обществения живот се случва в мрежата. Интернет връзките обаче, за разликата от улиците и площадите, принадлежат на частни телекомуникационни компании. Това води до два основни риска:

1. Конфликт на икономически и обществени интереси

Потребителите споделят информация в мрежата и това не се харесва на дадена частна фирма, държаща правата за тази информация, била тя текст, аудио или видео. В един нормален съдебен процес всеки е невинен до доказване на противното, а вината се доказва от съда. Тук обаче съществува възможност частни компании да се разберат помежду си за свалянето на информация. Проблемът в това е, че липсва независима проверка дали свалената информа-

ция е наистина нелегална. Части от песен или филм, например, в много държави могат да бъдат свободно споделяни, ако се коментират или пародират. Същевременно участващите частни фирми могат да имат интерес от свалянето на повече информация.

2. Увеличен натиск от страна на държавата

На обществените места – улици и площади, обикновено има ясни правила какво е позволено и какво не. Протестни действия, демонстрации и дори ежедневни междучовешки отношения като вдигане на шум са добре регулирани.

Такава правна рамка в интернет за добро или лошо липсва, а създаването на закони в непрекъснато и бързоменяща се технологична среда (никой не може да каже с голяма вероятност как ще изглежда интернет след 5 години) е почти невъзможно начинание.

Това води до практики, в които правителства и държавни органи притискат неформално частни телекомуникационни фирми да извършват дейности като сваляне на информация, блокиране на достъп и издаване на лични данни извън всякаква правова рамка и без възможност за защита пред съд.

Свободен софтуер и софтуер с отворен код

Свободният софтуер, както и софтуерът със свободен код са технологии, които всички могат да изучават, имитират и подобряват. Те имат следните предимства:

1. Гарантират, че обществените ни пространства не са частна собственост на няколко компании;
2. Гарантират възможността за конкуренция на пазара;
3. Отвореният софтуер може да бъде изучаван от всеки – плановете му за строеж са общодостъпни за разлика от конвенционалния софтуер, където често не може да се разбере как точно функционира. Това предотвратява внедряването на технологии за фирмен или държавен шпионаж в масови продукти - тайни елементи биха били открити веднага.

Какво може да се направи:

- Държавните институции трябва да ползват софтуер с отворен код или свободен софтуер по подразбиране;
- В образователната система трябва да се изучава работа и на свободен софтуер – така се предотвратява зависимостта на цели генерации от продуктите на няколко фирми;
- Документи и друга информация, публикувана от държавни институции да е в отворени формати, за да се насърчава истинска конкуренция на софтуерния пазар.

References

- [1] <http://www.openeverything.eu/zensurheberrecht-deutungshoheit-informationsfreiheit/>
- [2] http://www.jthtl.org/content/articles/V2I1/JTHTLv2i1_Eisgruber.PDF
- [3] <https://www.wepromise.eu/bg/page/charter>
- [4] http://edri.org/wp-content/uploads/2014/06/EDRi_DigitalRightsCharter_web.pdf